

Сьогодні актуальною є проблема модернізації освітньої політики взагалі й дошкільної зокрема. На часі приведення навчально-виховного процесу, організації розвивального середовища в кожному дошкільному закладі у повну відповідність державному стандарту.

Домірно насичене та раціонально облаштоване предметно-ігрове та природне розвивальне середовище є не лише фоном для розгортання вільної діяльності дітей, але й стимулом, спонуканням до певних самостійних занять. Приваблюють малюків, підказують їм творчі задуми, допомагають елементарно зорієнтуватись у ситуації вибору й викликають прагнення до змістовної зайнятості такі елементи предметно-ігрового середовища, як:

- відповідні віку дітей іграшки;
- ігрове та фізкультурне обладнання, спортивний інвентар;
- інструменти для дитячої праці;
- приладдя і матеріали для ліплення, малювання, аплікації, конструювання, дизайну;
- атрибути для рухливих і творчих ігор.

Приваблюють дітей, підказують їм творчі задуми, допомагають елементарно зорієнтуватися у ситуації вибору і викликають прагнення до змістовної зайнятості такі елементи предметно-ігрового середовища, як: відповідні віку іграшки; ігрове та фізкультурне обладнання, спортивний інвентар; матеріал для дитячої праці; приладдя та матеріал для ліплення, малювання, аплікації, конструювання, дизайну; атрибути для рухливих і творчих ігор.

Дані елементи предметно-ігрового середовища ефективно виконують таку функцію за умови зручного розміщення у доступних місцях, на достатніх площах групових приміщень, ігрових майданчиків і ділянок. Важливим компонентом розвивального простору, сприятливого для виникнення та розвитку самостійної дитячої діяльності, слід вважати і соціальне оточення, наявне коло спілкування з дітьми та дорослими. Центральною фігурою освітнього процесу є дитина – мовленнєва особистість. У роботі з дошкільниками триває пошук і забезпечення природовідповідних компонентів середовища, які б допомагали повноцінному становленню мовленнєвої особистості. Основою розвивального середовища для становлення такої особистості є забезпечення доброзичливої атмосфери, де б дитині надавалося право на мовленнєву активність, довіру, помилку та доброзичливе ставлення. Першим і найважливішим компонентом успішного процесу є насичення мовленнєвого середовища, у якому постійно чи тимчасово перебуває малюк, зразками рідної мови. Дитина може розвиватися як представник людства і як його рівноправний член лише під впливом мовлення людей, які її оточують. Довірливі стосунки, особисті контакти з дорослими мають позитивний вплив на зміст і рівень позитивної діяльності дошкільників, оскільки так поступово закладаються базові якості особистості (самостійність, відповідальність, креативність, самовладання, справедливість, розсудливість, людяність тощо), необхідні для самовиявлення і самореалізації дитини у її вільному бутті.

Одним з основних вимог розвитку творчої особистості дошкільника є широкий підхід до вирішення проблеми (творчість – стиль життя). Дорослий

повинен створювати всі умови для того, щоб дитина сама могла вести пошуково-дослідницьку діяльність, вирішувати різні питання по-своєму.

Навчання, виховання, розвиток дитини повинні відбуватися в атмосфері захищеності, психологічного комфорту. Це означає, що оточення дитини має бути безпечним як щодо гігієни, умов життєдіяльності загалом, так і в морально-психологічному аспекті. Передусім навколишнє середовище повинно відповідати структурі когнітивної (пізнавальної) сфери дитини, передбачати можливості вільного розвитку ігрової та інших видів її діяльності.

Однією з перших звернула увагу на проблему розвивального середовища М.Монтессорі, яка найважливішою передумовою розкриття дитиною внутрішнього потенціалу вважала вільну самостійну діяльність у створеному педагогом просторово-предметному середовищі. Тому, на її думку, завдання педагога полягає насамперед у наданні дитині засобів саморозвитку й ознайомленні її з правилами користування ними. Збагачене середовище передбачає єдність соціальних і природних засобів забезпечення повноцінної життєдіяльності дитини. Сюди відносять архітектурно-ландшафтні та природничо-екологічні об'єкти; художні студії; ігрові та спортивні майданчики; конструктори; тематичні набори іграшок, посібників; аудіовізуальні та інформаційні засоби виховання і навчання.

Розвивальне предметне середовище має відповідати віковим особливостям дітей. Загалом, воно визначається взаємозв'язком таких складових:

1) продукти діяльності фахівців — художників, проєктувальників, конструкторів, майстрів-оздоблювачів (твори мистецтва, меблі, інструменти, предмети, вироби прикладного мистецтва, посібники, іграшки);

2) результати діяльності персоналу дошкільного закладу і батьків з організації та оформлення побуту (облаштування зон, виставок, виготовлення посібників та іграшок-саморобок, декоративне оформлення кімнат до свят тощо);

3) результати участі дітей у створенні інтер'єру під керівництвом вихователя.

Особливо ефективним є модульне предметно-ігрове середовище. Прикладами предметів-модулів можуть слугувати легкі куби різного розміру, виготовлені за типом вкладишів, і середні за розміром модулі — "меблі-іграшки". Дитина може перетворювати модулі на корабель, будиночок, казкову печеру тощо. Середовище повинно пробуджувати у дітей активність, давати їм можливість здійснювати різноманітні види діяльності. Разом і тим, навколишнє середовище повинно при необхідності гасити надзвичайну активність, давати можливість відпочити. Тому розвивальне середовище передбачає наявність місця для релаксації. Це може бути і "куточок усамітнення" і затишна кімната з м'якими меблями і іншими елементами, які сприяють відпочинку. Емоційний комфорт підтримується і за рахунок організації виставок дитячих робіт (малюнки, аплікація тощо) всіх дітей, незалежно від рівня виконання.

Як відомо, незаповнене і безбарвне предметно-ігрове середовище справляє на дітей негативний вплив, гальмує розвиток особистості.

Перенасичене предметне середовище так само погано впливає на психіку малят. І тільки періодично поновлюване, варіативне, оптимально організоване предметно-ігрове середовище має розвивальний вплив, спонукає дитину до активної пізнавальної діяльності, позитивно впливає на її емоційну сферу, мобілізує процеси мислення.

У всіх гуманістичних теоріях та практиках дошкільного виховання минулих часів, як і сьогодні, проблемі створення предметно-ігрового середовища надавалося першочергове значення. "Без відповідного середовища немає конструктивної діяльності дитини, - пише М. Монтесорі - Оточення дитини - це не просто поєднання предметів для ігор або якогось їх застосування, оточення мусить мати цілісну форму (образ) і орієнтуватись на цілісне сприймання дитини, а не на суму його можливостей". Дитині не потрібне дороге середовище. Навпаки, в ньому має бути "визначена (окреслена) незавершеність, але не безформність".

Особливе місце у предметно-ігровому середовищі відводиться дидактичним, розвивальним матеріалам, які використовуються цілеспрямовано та спонукають до роздумів.

Зміст розвивального предметного середовища має задовольняти всі потреби щодо розвитку дитини та становлення її творчих здібностей. Для кожного вікового періоду предметно-ігрове середовище особливе. Наприклад, у дітей середнього дошкільного віку потреба в русі надзвичайно велика, тому в групі слід виділити місце для спортивного куточка. Можна створити в кімнаті доріжку руху, де за допомогою модулів, картинок та знаків чи символів буде визначено, які рухи повинні виконувати діти (ходьба, повзання, лазіння, подолання перешкод тощо). Середній вік - розквіт сюжетно-рольової гри. Діти цього віку вже можуть використовувати предмети-замінники, символи, які дозволяють вийти за рамки реальної предметної дії та відтворити загальний задум у ігровій формі, використовуючи інші предмети. Ця особливість відіграє важливу роль в інтелектуальному розвитку дитини, отже бажано замість реальних предметів якомога більше пропонувати предметів-замінників. Враховуючи, що в середньому дошкільному віці інтерес проявляється до мови, ігрове середовище необхідно наповнити дидактичними іграми. Більш різноманітним, ніж у молодшому віці, стає матеріал для будівельних та конструктивних ігор, виникає потреба у місці для експериментування.

У старших вікових групах необхідно застосовувати різні матеріали, які сприяють оволодінню математикою: таблиці, посібники з цифрами, настільно-друковані ігри з цифрами, головоломки. Так само використовують матеріали, що стимулюють розвиток пізнавальної активності дітей - дитячі енциклопедії, ілюстровані видання про тваринний та рослинний світ, дитячі журнали, альбоми. Обов'язково виділяється місце для дидактичних ігор математичного змісту причому таких, де б діти могли виявляти самостійність у виборі матеріалу. Не забуваймо і про предмети для дослідно-пошукової діяльності - магніти, збільшувальне скло, пружини, ваги, мензурки, великий вибір природних матеріалів.

Оскільки ігри орієнтовані на стимулювання творчої та пізнавальної активності дітей, середовище можна перетворювати в міру розвитку дитячих

інтересів, знань та умінь. У такій зоні мають бути: набори великомасштабних конструкторів кількох розмірів, призначені для дітей різного віку; набори модулів різних форм та різного кольору, з різних матеріалів для спорудження об'єктів; ігрові стінки з дидактичними та проектними іграми, багатосекційні ігрові ширми; площини та пристосування для сидіння у спеціально відокремленій зоні для настільних ігор (їх краще робити не прямокутними, а складної конфігурації); м'які низькі меблі - для лежання та сидіння, коли діти відпочивають у перерві між іграми та заняттями; м'які легкі блоки для спорудження, для усамітнення; ляльковий театр (подіум-сцена з мікрозалою для глядачів); спортивне знаряддя: м'ячі, бігова доріжка тощо; різноманітні іграшки (м'які, надувні, плоскі, механічні та ін.).

Середовище екологічного розвитку складається з різноманітних елементів, де кожний виконує свою функцію. Доцільно створити зимовий сад з різноманітними рослинами, які відрізняються за видовим складом, зовнішнім виглядом та географічними особливостями. Бажано мати аудіо- та відеоекологічні програми, з краєвидами різних географічних та кліматичних зон у різні пори року, які відображають тваринний світ цих зон. Може бути спеціальна екологічна кімната, яка розподіляється на низку екологічних зон: міні-музеї, з колекціями комах, кристалів, листя, насіння, камінців, кімнатних рослин тощо. Тут діти можуть класифікувати матеріал за розміром, кольором чи формою, складати розповіді, малювати. Дуже потрібні лабораторії для дослідницької діяльності та експериментування, де діти вчитимуться аналізувати свої спостереження у природі, робити висновки про закономірності та взаємозв'язки. Окрема тема "живий куточок": у ньому мають бути різноманітні рослини, тварини, птахи, акваріум з рибками (відповідно віку дітей).

Фізичне розвивальне середовище передбачає такі умови, де б дитина вільно, в індивідуальному режимі реалізувала свої потреби в бігу, лазінні, стрибках тощо. Складається з добре обладнаної зали для фізкультурних занять, майданчика, басейну, фізкультурних зон у групах та на прогулянкових майданчиках.

Отже, довкілля дитини є важливою умовою ефективної підготовки її до майбутнього самостійного життя. Навколишнє середовище має бути організоване так, аби спонукати дитину до виконання активних дій відповідно до її життєвого ритму, фізичних та психічних можливостей.